

ADATOK AZ 1809-ES FRANCIA DÚLÁSOKRÓL A GRÓF ESTERHÁZY KÁROLY KASTÉLY- ÉS TÁJMÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

A pápai Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum Történeti Dokumentáció Gyűjteményében számos levéltári jellegű anyag található. Ennek jelentős csoportját alkotja az Esterházy-család pápai és hozzá kapcsolódó udalmának iratanyaga. Ez az iratanyag rendkívül töredékes, de egyes megmaradt iratok bizonyos szempontból fontos adatokat tartalmaznak. Ilyen a 63.10.4.1 és a 63.10.4.2 leltári számú irat is. A két irat egy 1818-ban elvégzett számadási revízió dokumentumai, amelyben az 1775 és 1818 közötti elmaradt befizetések kimutatásait tartalmazzák. Az első irat magyar nyelvű, Barcza Ádám uradalmi kormányzó szöveges magyarázata, amely az 1818. február 5–7-én tartott megbeszélés eredményeit és javaslatait tartalmazza. Ehhez az Esterházy-család fiatalabb fraknói ága tatai ágazatának birtokait kezelő Bezerédj Ignác uradalmi főkormányzó¹ megjegyzéseket fűzött. A második irat latin nyelvű, az 1799 és 1817 közötti elmaradt befizetések tételes felsorolása.

A 63.10.4.1 leltári számú irat öt számozatlan fólióból áll. A lapokat középen félbehajtották és összefűzték, majd ismét hosszirányban félbehajtották, miként az a korabeli aktáknál szokásban volt. Így tízlapos irat jött létre. Az első és a kilencedik oldal teljesen üres, a tizedik lap hátulján található az akta tartalma és irattári jelzete.

Az iratban összesen öt kéz írása található.² Az első kéz fekete tintával írta a bevezető szöveget, valamint az irat oldalain jobboldalt található törzsszöveget. Az aláírások alapján Barcza Ádám prefektussal azonosítható. Ugyanazon tintával írt a második kéz, amely Mórutz János aláírását írta. A harmadik kéz más, kissé világosabb fekete tintával az akta jobboldali oszlopában a törzsszöveghez fűzött megjegyzéseket írta, és Bezerédj Ignáccal³ azonosítható. A negyedik kéz sötétbarna tintával írt, és Pápay Sámuel aláírásával azonosítható. Az aláíráson kívül az akta hátsó lapján található irattári összegzés is tőle származik. Aláírása utólagos betoldás Barcza Ádám és Mórutz János

aláírása közé. Az ötödik kéz írta az akta hátuljára az 1818-as évszámot és az első kéz által írott „Vegyes” jelzetet aláhúzta piros ceruzával. Az ötödik fajta írás feltehetően egy későbbi levéltárosé.

Az első kéz szövege egységes szerkezetű, pontosan megszerkesztett, tisztázott. Kevés javítás és néhány betoldás található benne. Helyesírását és nyelvezetét tekintve a kor művelt, fogalmazásban és írásban jártos emberétől származik. A magyar nyelvű szövegben néhány latin kifejezést használt, ezek betűtípusa nem különbözik a magyar szövegtől. Elválasztásokat alkalmaz.

A második kéz szövege nem szerkesztett, több javítás, áthúzás, csonka mondatok szerepelnek benne. Írásképe nehezebben olvasható, érzékelhetően nem a gondosságra, hanem a gyorsaságra ügyelő, utasításokat adó uradalmi főkormányzó saját kezétől származik.

Az 1809-re vonatkozó bejegyzések két részre bonthatók. Az első csoport a francia hadsereg által közvetlenül okozott károkból adódó tartozások. Ide tartoznak az elmaradt bérletek és a famesterekről elröböltak. A második kategóriát a vármegyének kölcsön adott pénzek, és természetbeni javak alkotják. Ezekon kívül több tétel szerepel még a számadásban, amely nem hozható összefüggésbe a francia háborúval. Közvetve jelen van a harmadik csoport, a kétórás szabad-rablás által okozott károk tétele is, ugyanis a pápai kocsmáknak okozott károk egy része ennek tudható be. Az irat betűhív közlése a Mellékletben. (1. Melléklet)

Gróf Esterházy Miklós²⁷ tatai és pápai központú uradalmait²⁸ Bezerédj Ignác régens²⁹ kezelte.³⁰ Bezerédj kiváló ember hírében állott. Szüksége is volt tehetségére, mert a két nagy uradalomkomplexum (Tata-Gesztes és Pápa-Ugod-Devecser) irányítása nagy terhet rótt rá. Munkájában az uradalmak gazdálkodásának ellenőrzésével foglalkozó számvevő (Exactor) és a közvetlenül neki alárendelt prefektusok segítettek.

Barcza Ádám uradalmi prefektus a pápa-ugod-devecseri uradalom közvetlen kezelője volt.³¹ Ő vezette és ellenőrizte az uradalomban folyó munkát. Közvetlen

irányítása alá tartozott a gazdálkodás vezetése, az adóbeszedés irányítása, a pénzügyek vitele, és az alá besorozott uradalmi alkalmazottak (számtartó, kulcsár, kasznár, porkoláb, kancellisták, hajdúk) felügyelete. Az 1809-es hadjárat alatt táblabíróként, és az uradalom prefektusaként a Pápai Állandó Deputáció munkájában aktív szerepet vállalt.³² Az uradalom által nyújtott jelentős kölcsön felvételében is minden bizonnyal fontos szerepet játszott.

Hering Mihály a számtartói tisztséget töltötte be. Felügyelete és irányítása alá tartozott a pápa-ugod-devecseri uradalom pápa-ugodi része. Közvetlen felettese Barcza Ádám prefektus volt.

Barcza, mint az uradalom előljárója az 1817. február 15-én tartott gazdasági megbeszélésben elhatározott revízió végrehajtója készítette az iratot azzal a céllal, hogy a már évek óta a számadásokban göngyölített kintlévőségeket megvizsgálja, és javaslatot tegyen a problémák megoldására. Ezzel a céllal 1818. február 5–7-én Barcza Ádám prefektus, Mórotz János számvevő és Hering Mihály számtartó az uradalmi levéltárossal³³ együtt a számadásokat átvizsgálták. A feladatot Barcza Ádám prefektus végezte, Mórotz János számvevő a felügyeletet gyakorolta, Hering Mihály számtartó a kimutatásokat készítette. A tételek és problémák megoldására közösen tettek javaslatot. A devecseri uradalomrész számtartója 1809-ben ismeretlen.

Pápay Sámuel (Felsőörs, 1770. márc. 8 – Pápa, 1827. máj. 31.) nyelvész, irodalmár, az első magyar nyelvű rendszeres irodalomtörténeti mű (A magyar literatura esmérete. Veszprém, 1808) szerzője 1800 óta ügyvédként élt Pápan, egyben a pápa-ugod-devecseri uradalom ügyvédjeként is dolgozott. Az irat keletkezésekor a szöveg tanúsága szerint nem volt jelen, szignójával később látta el.

További kutatásoknak kell tisztázni az uradalom felépítését a XIX. században.³⁴ Azt azonban az irányítási rendszer eddigi kutatások által felderített strukturáltságából megállapíthatjuk, hogy a birtokok kezelése elsősorban hivatali függelmeken alapult. Emellett növekedett az uradalmi tisztségviselők száma is. Megváltozóban volt tehát a XVIII. századi rendszer, amely elsősorban a személyes, gyakran családi kapcsolatokra, és a földesúrral fennálló familiáris viszonyra épülve irányította a birtokot. Az uradalom vezetői köztisztviselőként álló, a politikai életben is aktív, köznemesi karriert befutó, többnyire kis-, vagy közbirtokosok nemes személyek voltak.

A második, 63.10.4.2 leltári számú irat latin nyelven készült, Michael Hering aláírás található rajta, de a

szöveg kézírása az aláírással nem egyezik, feltehetően egy kancellista írta. Az első irat a bevezetőjében erre a kimutatásra utal.³⁵

A második, latin nyelvű irat az alábbi adatokat adja:

1. Rába Boldizsár alispán tartozása: 10 forint.
2. A nyárádi vendégfogadás, Staindl János tartozása: 96 forint 68 $\frac{3}{4}$ dénár
3. Liebl kancellista tartozása: 80 forint
4. Hornyik János gyömörői famester tartozása: 573 forint 16 $\frac{3}{4}$ dénár, ehhez jön még 40 forintnyi hiány, amit szintén a franciák dűlásának ismertek el
5. Schwartzfischer József győri famester tartozása, elismert francia dűlás: 153 forint 20 dénár
6. Veszprém vármegye tartozásai:
 - 16 ökör: 2400 forint
 - franciáknak adóként átadott bor: 2330 forint 66 $\frac{2}{3}$ dénár
 - franciáknak adóként átadott pálinka: 1975 forint 25 dénár
 - franciáknak adóként átadott sör: 1309 forint
 - franciáknak adóként átadott (gyengébb minőségű, olcsóbb árú) bor: 420 forint
 - június 15-én bankóban folyósított 4000 forint hitel
 - június 23-án bankóban folyósított 10 000 forint hitel³⁶

Tehát Veszprém megye összes tartozása 11 234 forint 91 $\frac{2}{3}$ dénárt tesz ki.

7. A kimutatás hat pápai és hat falusi kocsmá bérletét adja meg a következő tételekben:

- Griff: 444 forint 90 dénár
- Három Rózsa: 362 forint 13 $\frac{1}{3}$ dénár
- Korona: 1313 forint 66 $\frac{2}{3}$ dénár
- Fehér Ló: 485 forint 86 $\frac{2}{3}$ dénár
- Cornicem³⁷: 588 forint 33 $\frac{1}{3}$ dénár
- Tegulacium³⁸: 292 forint 80 dénár
- Borsosgyőr: 199 forint 33 $\frac{1}{3}$ dénár
- Szerecseny: 199 forint 50 dénár
- Nyárád: 1284 forint 33 $\frac{1}{3}$ dénár
- Nóráp: 5 forint 36 $\frac{2}{3}$ dénár
- Kup: 216 forint 53 $\frac{1}{3}$ dénár
- Kovácsi: 74 forint 66 $\frac{2}{3}$ dénár

A kocsma összes tartozása 5467 forint 43 $\frac{1}{3}$ dénár volt.

8. A Schwartzfischer-ügyre vonatkozó, az előző iratban közölt adatokat annyiban pontosítja, hogy a famester által felvett 2500 forint bankót 500 forintnak számolja el, ebből a franciák rablása miatt 1392 forint 25 dénárnyi bankót 287 forint 45 dénárnak számol el, így a fennmaradt tartozás 221 forint 55 dénárt tesz ki.

A fentiekén kívül néhány, az előbbieknél kisebb tétel is tartalmaz a felsorolás, amelyről az első iratban nem esett szó. Ezek a korábbi évekből adódó maradványok:

- Pápa belvárosának tartozása³⁹: 164 forint 35 1/2 dénár
- Veszprém vármegye Pázmánovitz-telek után: 6 forint 56 dénár
- Pauman-ház után: 3 forint
- kovácsi pap a zsellérek háza után: 7 forint

Összes maradvány és egyéb tartozás: 180 forint 91 1/2 dénár.

Az irat végösszege 17 835 forint 12 dénárt tesz ki a kancellista számolása szerint a 8. pontban foglalt Schwartzfischer-tartozás nélkül. A történész ezzel ellentétben 17 836 forintot és 32 dénárt számolt össze többszöri ellenőrzés után. Az 1 forint 20 dénárnyi különbség nem olyan nagyságrendű összeg, ami jelentős lenne ekkora tételnél. Feltehetően akár a kancellista, akár a történész pontatlanságából, vagy olvasási hibájából eredhet. Érdekes, hogy a második irat a Schwartzfischer-ügyben az egész 500 forintnyi összeget követelés tárgyává teszi azzal, hogy bontásban közli a franciák által állítólagosan elvett összegeket.⁴⁰

A második irat adataiból kitűnik, hogy a történész számolása szerint a Schwartzfischer-ügyön kívül a francia dúlásokból még 1818-ban is 17 565 forint 40 1/2 dénár kimutatható hiánya volt az uradalomnak.⁴¹

“A háború táplálja a hadsereget” – tartja Napoleon. Ez azt jelenti, hogy a hadsereget nem előre felhalmozott készletekből látták el, hanem a az élelem nagyobbik részét a hadseregnek magának, a hadszíntéren kellett beszerezni. A XVIII. században a hadsereget raktárakból látták el. Ez megkímélte a hadszínterek lakosságát, viszont a hadsereg hatékonyságát jelentősen csökkentette, mert az a szállítási nehézségek miatt nem volt képes a raktártól száz km-nél messzebre elszakadni.⁴² Napoleon elvetette ezt a rendszert, és hadseregeivel a hadszíntéren rekviráltatott élelmet. Ez lehetőséget adott arra, hogy csapatai szélsőséges esetben akár 60 km-t is megtegyenek naponta⁴³, általában viszont 30 km-t is meneteltek, szemben a korábbi 20 km-rel. Ez a hadászat teljes átalakulását és a hadszínterek kibővülését eredményezte, és ez vezethetett Magyarország hadszíntérré válásához is.

A francia hadsereg Magyarországon sem változtatott addigi beszerzési rendszerén. A katonák pénzért, nyugta ellenében, vagy anélkül bármilyen élelmiszert lefoglalhattak. Ilyen tekintetben a kocsmák, csapszék különleges veszélynek voltak kitéve. Ez nem csak a katonák vigalomra való hajlandóságával magya-

rázható, hanem a higiénias viszonyokkal is. A korban a járványok egyik fő hordozójának a kutakból nyert ivóvíz tekinthető. Ezt a veszélyt növelte, hogy a hazájuktól távol lévő, fizikailag gyakran kimerült, rosszul élelmezett katonák fokozottabban veszélyeztetettek voltak a járványok tekintetében. A bor és sör fogyasztása – nyilván egyéb hatásait, és a katonák hozzáállását is tekintetbe véve – a hadsereg harcértékének megőrzésében fontos szerepet játszott. A részegeskedést viszont a francia katonai hatóságok is tiltották, és erőteljesen felléptek a részegeskedő katonákkal szemben.⁴⁴

Pápát a francia csapatok három oldalról közelítették meg.⁴⁵ A francia főerő Bécsújhely-Sopron-Kőszeg-Szombathely-Sárvár irányából a Mersevát-Külsővat melletti Marcal-átkelőn keresztül támadott. A francia csapatok 1809. június 11-én este táboroztak le a Marcal-átkelőjének két oldalán. Másnap kora reggel indultak meg Pápa irányába. Az elővédet jelentő Montbrun-lovashadosztály reggel nyolc órakor foglalta el Nemesszalókot, tízkor Nyárádot. Itt a franciák rövid pihenőt tartottak, majd fél 11-kor kétórás harc során megütköztek a Borsosgyőrt védő Andrassy-dandárral, és elfoglalták Borsosgyőrt.

Grouchy tábornok csapatai Karakó-Dabroka térségében keltek át a Marcalon június 11-én. A Colbert-dandár másnap délben érkezett be Borsosgyőrhöz, és csatlakozott Montbrun egységeihez. Együtt indították meg a közben beérkezett badeni dandár által támogatva a Pápa elleni támadást délután négy órakor. A városban a harcok rövid ideig tartottak, de a győri út mellett fekvő Kálvária mellett napnyugtáig folytak a csatározások.

A Pápa elleni támadás alkalmával esett el egy francia tiszt. A valóságban egy egységétől lemaradt katona lötte le a tisztet. A francia főparancsnok, Eugène de Beauharnais és a francia parancsnokok viszont azt hitték, hogy egy pápai polgár lötte le Ayét őrnagyot.⁴⁶ A francia főparancsnok ebben a hiszemben megtorlásul csapatainak két óra szabadrablást engedélyezett. A lakosság ekkor szenvedte el a francia kártételek jelentős részét.⁴⁷

Az események lefolyásából megállapítható tehát, hogy Pápa és környéke – ezzel együtt az Esterházy-uradalom is – a legnagyobb kárt a pápai ütközet napján, 1809. június 12-én szenvedte el. A francia hadsereg kisebb része, a Montbrun és Grouchy tábornokok által vezetett elővéd már az ütközet napján elhagyta Pápát, és Takácsin túl éjszakázott. A francia haderő zöme késő este érkezett Pápa mellé, de nem vonult be a városba, hanem azon kívül ütött tábort. A francia főerő másnap kora reggel azonnal indult Győr felé, és

estére a csanaki dombok délnyugati lejtőjénél, Csanak és Ménfő mellett táborozott le.

Pápán a már meglévő kórházakat használták a franciák az 1809. június 14-én vívott győri csatában megsebesült katonák kezelésére.⁴⁸ Már a csata napján érkeztek francia sebesültek Pápára, akiket következő napokban több száz katoná követt. A katonai kórházak fenntartásának terhe is főként a várost, és a városban működő deputációt terhelte. Emellett a francia tábornokok és ellátóisztek jelentős sarcot követeltek a vármegyétől is, amelyet szintén a deputáció elégített ki. Ennek során kerülhetett sor az Esterházy-uradalom által pénzben és természetben nyújtott kölcsönök folyósítására.

A pápai ütközetet követő napon újabb francia egységek, a Lamarque-hadosztály csapatai érkeztek Pápára, de másnap korán reggel tovább is siettek Győr felé. Sötétedéskor értek Győrbe, de a csatában nem volt szükség rájuk.

Pápán nem maradt jelentős francia katonaság. A katonák száma a sebesültekkel és az orvosi személyzettel a győri csatát követő napokban jelentősen megnőtt. Ez a helyzet is csak egy hétig állt fent, mert Napoleon elhatározta az elfoglalt magyar területek kiürítését, és erejének Bécs alatti összpontosítását. Ezt július első napjaira tervezte. Mivel a franciák nem

akarták sebesültjeiket elveszteni, a pápai hadikórházat ki kellett üríteni.

A francia katonák szállítható sebesültjeikkel együtt június 22-én hagyták el Pápát, és indultak meg Győr felé.⁴⁹ Sok katonát voltak kénytelenek hátrahagyni, köztük Ayét őrnagyot is, aki július 2-án halt bele a június 12-én szerzett sebesülésébe. Vele együtt bizonyosan sok francia és császári (köztük magyar) katoná hunyt el Pápán. Földi maradványaikat a városi temetőben helyezték örök nyugalomra, emléküket máig őrzi egy kereszt az Anna téren.

A francia katonaság elvonulásával a városnak nem lett sokkal könnyebb a helyzete, mert a sebesültekről továbbra is gondoskodni kellett. Július 2-án az inszurgens csapatok újra bevonultak a városba, és ezután a franciák már nem tértek vissza, mert a július 11-én Znaimban megkötött fegyverszünet a Rábát jelölte ki a két hadsereg közötti elválasztó vonalnak.

A háború jelentős áldozatot kívánt a lakosságtól, és nagy károkat okozott. Azonban a város és az uradalom gazdasági ereje néhány év alatt lehetővé tette a teljes regenerációt. Még az sem okozott problémát az uradalom gazdálkodásában, hogy az események után kilenc évvel is jelentős tartozások mutatkoztak az elszámolásban.

M e l l é k l e t

Alulíratok hivatalbéli alázatos tudósításunkat tesszük a' felől, hogy az elmúlt 1817-ik eszt[endő]ben Februarius 15-ikén tartatott Gazdasági öszveülés Jegyzőkönyvének 23-ik pontja alatt foglalt végzés szerént, az lévén reánk bízva, hogy mi a' számtartóság által régi időtől fogva bé nem szedetthetett Restantziákat⁴ vizsgálánk-meg, 's azok iránt adnánk vélekedésünket, mi e' végett e' folyó Februarius Hónak 5-ik, 6-ik, és 7-ik napjain, a' számtartóságban, Mórotz János Exactor⁵, és Hering Mihály számtartó Urakkal együtt, Archivarius⁶ Urat⁷-is, az Archivumból⁸ netalán megkívántató világosítások végett magunk közé meghíván, öszveültünk, 's munkálkodásunknak sinormértékéül elővettük azon Resignatorium Instrumentum⁹, itt a' 1. alatt, mely mellett 1799-ik Eszt[endő]ben Augustus 13-kán Liebl Ferentz a' számtartóságot általvette, és a' melyben a' régi Restantziák specifice¹⁰ előszámlálva foglaltatnak. E' szerént tehát,

...

IV-er Hering Mihály mostani Számtartó Úr az 1799-ik Esztendőtől fogva való Restantziákat a' számadásokbul kivonván, azokat a 11. alatt ide mellékelt Irásban számlállyá elő, mely szerént-is

...

1809-ik esztendőben, ismét a következő uj Restantziák támadtak, úgy mint:¹¹

1.) Te[kin]t[e]tes Rába Boldizsár Vice Ispány Úr házához kapcsolt kis Fundusnak Censusa 10 [forint]

ad 1^a még Második All Ispán Rába Boldizsár Úr élni, és a maga házat birnia fogja az kérdésben lévő

Ezt ha a' M[él]t[ósá]gos Uraság Te[kin]t[e]tes Vice Ispány Úrnak Hivatala tekéntetébül elengedni méltóztatik, jónak gondolnánk azon Relaxatát¹², minden esztendőre nézve megtenni, hogy a' Restantziák ez által-is megkevesítettének; külömben-is ezen Censusra nézve bátorságossá van az Uraság már tisztelt Rába Úrnak azon Reversalisa által téve, mellyet ezen Census kötelezésérül 1807-ik Eszt[endő]béli Aug[usztus] 18-kán adott, s a' melly az archivumba tartatik.

2.) Nyárádi volt vendégfogadósnak árendabéli¹³ Restantziája, minthogy az ellenség által kirabolottot, a' M[él]t[ósá]gos Uraság Relatioátul¹⁴ vár.

3.) Liebl József számtartóságbéli cancellista¹⁵ által téglák árábül eltékozolt 80 f[orint] Restantzia, hanem ha kegyelembül relaxáltaték¹⁶, marad mind addig, míg valaha eleget tehet, de most még holléte sem tudatik.

4.) Hornyik János volt Gyömörői Famesternek, úgy

5.) Schvartzfischer Győri Famesternek az ellenség rablása miatt való Restantziáik, a' M[él]t[ósá]gos Uraság Relatioátul függenek.

6.) N[emes] Veszprém Vármegyének tartozása a' Frantzia ellenség számára adott 16 ökör, úgy bor, és ser árában, nem külömben költsön az Uradalmi Cassábül felvett 14,000 forint készpénzre nézve marad tovább-is mind fizetetlen adósság.

7.) A' Pápai, úgy több Helységbéli vendégfogadósok^{nak} a' Frantzia ellenség rablásai miatt okozott restantziáik, mind fellyebb-is már emlétetett, Relaxatio végett a' M[él]t[ósá]gos Uraság eleibe vagynak terjeszve.

8.) Schvartzfischer Győri Famester felvén a Cassábül többféle vásárlásokra 2500 f[orintot] Junius 9-kén az ellenségnek béütése előtt; utóbb a' mint Makk Bauschraiber¹⁷ Úrnak azon Esztendőben Julius 25-kén azon Győri Depositoriumban¹⁸ végbevitt Inventariuma¹⁹ mutattya, ezen pénzbül 1392 f[orint] 25 d²⁰ úgy tétetik-ki, mintha az ellenség elrabolta volna, de a' többinek hová létét Schvartzfischer mind eddig-is meg nem világosította. E' végett szükségesnek találtuk, hogy a' midőn majd a' jövő számadásokra Schvartzfischer ide Pápara fog jönni, akkor Exactor, számtartó, és Bauschraiber építőanyagokat nyilvántartó írnök Uraimék Ó vele ezen dolgot hányják vessék-meg, és

10 f[orint]tok ne exigáltassanak, s jövendőre ne-is (...) ²². Sub Rubrica Relaxata Erogáltassanak, az Perceptoriumban azomban notáltassan²³ hogy All Ispány Úr éltvig ettül minimalva vagyon.²⁴

ad 2^a 3^a 4^a 5^a et 7^a tansisper²⁵ még vezettenessenek a' Restantziák között

ad 6^a szükséges lészen ezen tárgyat a N[emes] Vár[me]gyénél sürgetni.

ad 8^a Notitia²⁶

Tata 29-a Junie 1818
Bezerédj Ig[nác]

minekutánna mindent világosságra hoznak, akkor terjesszék a' M[él]t[ósá]gos Regens Úr Ó N[agysá]ga eleibe annak megítélését, hogy azon summából mit lehet és mit nem lehet Relaxatio alá venni.

...

Pápán Februarius 13-kán 1818.

Barcza Praefectus

Pápay Sámuel fiskális²¹

Morotz János Uradalmi Exactor

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

ESZTERHÁZY = Gróf ESZTERHÁZY J.: Az Eszterházy család és oldalágainak leírása. Budapest é. n.

FÜLÖP 1994 = FÜLÖP É. M.: A pápa-ugod-devecseri Esterházy-uradalom megszervezése és gazdálkodása a 18. század folyamán. In: Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Pápa 1994

FÜLÖP 1999 = FÜLÖP É. M.: A pápa-ugod-devecseri uradalom a XVIII. században és az 1829. évi családi egyezség. In: Emlékkönyv galántai és fraknoi gróf Esterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tiszteletére. Pápa 1999

HUDI 1999 = HUDI J.: Esterházy Károly birtokigazgatása levelezése tükrében (1759–1799). In: Emlékkönyv galántai és fraknoi gróf Esterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tiszteletére. Pápa 1999

HUDI 2003 = HUDI J.: A pápai belváros örökös szerződése 1793-ból. In: Pápai Múzeumi Értesítő 8. 2003.

HUDI 2005 = HUDI J.: Közigazgatás és honvédelem 1809-ben. Kézirat. (A "Kiváló manőver. Az 1809-es magyarországi hadjárat és a pápai ütközet" című konferencián 2005. június 11-12-én Pápán elhangzott előadás alapján. A konferencia tanulmánykötete szerkesztés alatt, a kézirat jelenleg a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeumban.)

LÁSZLÓ 2003 = LÁSZLÓ P.: A pápa-ugodi Esterházy uradalom gazdasági szervezete a 18. század első felében. In: Pápai Múzeumi Értesítő 8. 2003.

MEZEI 2005 = MEZEI Zs.: "Szabadrablás" A francia katonaság kártételei Pápán és környékén 1809-ben. Kézirat (A "Kiváló manőver. Az 1809-es magyarországi hadjárat és a pápai ütközet" című konferen-

cián 2005. június 11–12-én Pápán elhangzott előadás alapján. A konferencia tanulmánykötete szerkesztés alatt, a kézirat jelenleg a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeumban.)

NAGY 2003 = NAGY I.: A pápai ütközet 1809. június 12-én. In: Pápai Múzeumi Értesítő 8. 2003.

NAGY 2004 = NAGY I.: Beszámoló a "Napoleon und Graz 1809" című konferenciáról. In: Pápai Múzeumi Értesítő 9/10. 2004.

SZABAD 1957 = SZABAD Gy.: A tatái és gesztesi Esterházy-uradalom áttérése a robotrendszerrel a tökéletes gazdálkodásra. Budapest 1957

SZALAI 2005 = SZALAI A.: Szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak, mézeskalácsosok, cukrászok. Jókai Füzetek 42. 2005.

VERESS 1987 = VERESS D. Cs.: Napóleon hadai Magyarországon 1809. Budapest 1987

ZSOLDOS 1817 = ZSOLDOS J.: A frantziák Pápán, vagy is a Pápai 1809-1810. Esztendőbeli Polgári Ispótyok leírása In: Tudományos Gyűjtemény 11. 1817.

¹ SZABAD 1957. 51.

² A múzeumi leltárt tanúsító pecséten és grafitceruzával írt leltári számon kívül.

³ SZABAD 1957. 51.

⁴ elmaradt befizetéseket, kintlévőségeket

⁵ számvető

⁶ levéltáros

⁷ HUDI 2003. 68-as lábjegyzet; vö.: HUDI 1999. 88.

⁸ levéltárból

⁹ átadás-átvételi jegyzőkönyvet, lajstromot

¹⁰ sajátosan

¹¹ A szöveg teljessége érdekében az egész 1809-re vonatkozó anyagot közöljük, a 1. és 3. pont nem kötődik szorosán a francia háború eseményeihez.

- ¹² elengedést
¹³ bérletbeni
¹⁴ (szó szerint:) viszonyától, (értsd:) döntésétől
¹⁵ írnok
¹⁶ elengednék
¹⁷ építési írnok (építőanyagokat nyilvántartó uradalmi tiszt)
¹⁸ raktárban
¹⁹ leltára
²⁰ dénár
²¹ ügyvéd
²² Itt három szó olvashatatlan.
²³ nem behajtandó tartozásként továbbra is jegyeztessék fel
²⁴ Tehát Rába Boldizsár alispánnak élete végéig nem kellett megfizetni a bérletet, de az összeget folyamatosan vezetni kellett a számadásokban. Tehát nem a bérletet annulálta, csak az alispán személyét mentette fel a megfizetése alól.
²⁵ kötelezettségként, restanciaként
Megjegyezni!
²⁷ Az Esterházy-család történetéhez l.: ESZTERHÁZY
²⁸ Az uradalom tulajdonlásáról l.: FÜLÖP 1999. 64.
²⁹ A régensi cím itt nem a hagyományos (uralkodót kormányzásában helyettesítő személy) értelmét jelenti, hanem a két nagy uradalom kormányzására létrehozott legfőbb előljárói cím volt.
³⁰ Az uradalmi szervezetről gróf Esterházy Károly korában l.: HUDI 1999. 79-88.
³¹ LÁSZLÓ 2003. 73., 78.; vö.: HUDI 1999. 85. ill. 25. lábjegyzet
³² A Veszprém megyei közgyűlés által megválasztott 17 tagú Állandó Deputációnak nem volt tagja, de a francia megszállás miatt Pápán felállított ideiglenes, a Veszprémben székelő Deputációnak alárendelt, de cselekvési joggal felruházott részdeputáció munkájában képviselte az uradalom érdekeit. HUDI 2006
³³ A levéltáros személye nincs említve az iratban. Korábban, 1778-tól, 1793-ban és 1799-ben ismert levéltárosként Hering József (családi köteleke Hering Mihállyal nem tisztázott) működött, aki szükség esetén az uradalom irányítását is végezte. HUDI 2003. 68-as lábjegyzet; HUDI 1999. 88.; FÜLÖP 1994. 227. A Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájélmúzeum gyűjteményében 63.11.20.16 leltári szám alatt található 1807. február 24-i keltezésű iraton Hering József Archivarius aláírása látható.
³⁴ Az uradalom XVIII. századi történetét tisztázza LÁSZLÓ

- 2003; vö.: FÜLÖP 1994. és HUDI 1999. A birtokrendszer gróf Esterházy Károly (1725–1799) 1799-es halálát követően családi szerződések formájában átalakításra került, ami feltétlenül változást jelentett az uradalmi szervezetben. Az uradalom birtokosa 1809-ben és 1818-ban is gróf Esterházy Miklós (1775–1856) volt.
³⁵ Jelen tanulmány lehetőségeit meghaladja az irat teljes, betűhív közlése, adatai viszont érdekesek és értékesek, ezért azokat az első irat pontjainak megfelelően közöljük.
³⁶ Utóbbi két tételt a devalváció következtében Mórotz János Exactor 1812-ben az 1/5 aránynak megfelelő 2800 forintnak számolta el.
³⁷ A kutatás nem azonosított ilyen kocsmát. Abban az időben SZALAI 2005. 41., 48., 53., 87. adatai szerint a Tiroli, a Hódoska, a felsővárosi és a Csóka nevű kocsmák üzemeltek.
³⁸ Téglavető, feltehetően a téglavető melletti kocsmáról van szó. SZALAI 2005. 76. említ egy "Agyagliki" csárdát, amely a XVIII. században épült. Feltehetően erről lehet szó.
³⁹ Pápa belvárosa 1793-ban gróf Esterházy Károlyval kötött szerződésben úrbéri terheinek pénzben való megváltását vállalta: HUDI 2003. 103–104.
⁴⁰ A Schvartzfischer-ügy további sorsa ismeretlen, nem ismert, hogy sikkasztásról, vagy elszámolásbéli hiányságról van-e szó.
⁴¹ Hudi József az uradalom éves jövedelmét az 1790-es években 110 ezer forintra teszi: HUDI 1999. 81.
⁴² Ezt nevezik heti menetrendszernek, mert pihenőnapokkal egy hadsereg 100 km-t egy hét alatt tett meg.
⁴³ Erre a magyarországi hadjáratban is találunk példát. A francia Lamarque-hadosztály 1809. június 12-e és június 14-e között a Körmen és Győr közötti 150 km-es utat három nap alatt tette meg. NAGY 2003. 33. lábjegyzet
⁴⁴ A francia hadsereg fegyelméről Sopron megszállásakor l. VERESS 1987. 62.
⁴⁵ A pápai ütközet történetéhez legújabb feldolgozásokat l.: NAGY 2003; NAGY 2004; VERESS 1987; (a 2005. június 11-12-én rendezett "Kiváló manőver. Az 1809-es magyarországi hadjárat és a pápai ütközet" című nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete a Pápai Múzeumi Értesítő 11. köteteként szerkesztés alatt)
⁴⁶ NAGY 2004. 40. ill. 20. lábjegyzet
⁴⁷ MEZEI 2005
⁴⁸ A kórházakról l.: ZSOLDOS 1817
⁴⁹ HUDI 2005

DATA ABOUT THE SACKING BY THE FRENCH IN 1809 FROM THE MANSION AND COUNTRY MUSEUM
„GRÓF ESTERHÁZY KÁROLY” COLLECTION

In the study, two documents (inventory numbers: 63.10.4.1 and 63.10.4.2) of the collection of the Károly Esterházy Mansion and Country Museum of Pápa are to be introduced. They were written in 1818 and give evidence of the revisionist account of the manor of Pápa-Ugod-Devecser. We can find important data in the documents about the devastation carried out by the French in 1809 in and around Pápa.

The first document is an account written by *Ádám Barcza*, the exactor of the manor, to *Ignác Bezerédy*, the regent of the manors of Tata and Pápa. The account contains notes written by *Bezerédy* himself. The document itemizes all the damages the manor suffered due to the sacking by the French and which were not compensated until 1818. The document gives partial figures, too (although its primary aim was not this), however, it does not make a distinction between the banknote and the silver forint. This distinction is made possible only by the second document. The shown debts were the consequence of the French pillage and also the loans provided to *Veszprém* County. It comes up at one point that an officer from the manor (*Schwartzfisher*, a joiner) attempted to blame his shortage on the French pillage. In this case, unlawful appropriation was suspected, and *Barcza* ordered investigation into the case.

The second document is the precise itemization of the debts. The items are the following: the debts of six pubs of Pápa and seven pubs of other villages, the accounts of two

joiners (including the *Schwartzfischer* case), the debts of *Veszprém* County and some other debts not related to the pillage by the French. According to the document, in 1818, 17,565 forints and 40.5 denarius was the total amount of debts after the sacking by the French. On top of that, 221 forints and 55 denarius were still pending until the investigation into the *Schwartzfischer* case was over. Unfortunately, we have no more information about the outcome of the case.

The study lists what burdens Pápa and its biggest proprietor of the town, the Esterházy manor, had to suffer under the French occupation. Most of the money was spent on provisioning the soldiers. In accordance with Napoleon's strategy, the theatre of the war was supposed to provide the soldiers with food. The French army did not hesitate to obey this order, thus demanded a huge amount of food and wine. We cannot disregard the fact that the French soldiers were also sacking the place. Although they were in Pápa in large numbers only for two days (June 11-12), they placed their field hospital there, so it was the responsibility of Pápa and the County to provide it with supplies and food. The injured French soldiers, who could be carried, left Pápa on June 22, but still a lot of soldiers remained in the town. Besides them, the town had to take care of the injured soldiers of the Emperor and the insurgent Hungarians.